Роберт Штольц. Композитор, який водив за ніс Гестапо

Роберт Штольц

Ця людина прожила довге і насичене життя, отримавши безліч звань і нагород, включаючи Хрест за заслуги перед Федеративною республікою Німеччини, два «Оскари» та почесний титул «останнього класика Віденської оперети».

На жаль, серед них немає звання Праведника народів світу, хоча Роберт Штольц врятував чимало євреїв. Утім, про все по порядку.

Майбутній композитор був дванадцятою дитиною у сім'ї музикантів з австрійського Граца. Перший свій публічний концерт у якості піаніста хлопчик дав у семирічному віці. Віденську консерваторію він закінчив в 1896 році, працював диригентом в Марбурзі, Зальцбурзі, Брюнне (сьогодні Брно в Чехії), склав кілька оперет. У 1907 році Роберт починає працювати в провідному віденському театрі оперети — Театрі ан дер Він, а через три роки стає професійним композитором.

У роки Першої світової Штольц диригує військовим оркестром, а вечорами продовжує творити, поступово набуваючи популярність у світі німецькомовного кабаре. Після війни його оперети ставлять у багатьох театрах Відня, але в 1926-му композитор переїзжає до Берліна. У 1930 році на екрани виходить фільм-оперета «Два серця в тричетвертному такті», вальс з якого, написаний Штольцем, підкорює увесь континент.
Далі йде низка успішних музичних фільмів, наприклад, «Пісня, поцілунок і дівчина», одну з головних ролей в якому виконав зірка кабаре Фріц Грюнбаум, який загинув в 1941 році у Дахау.

У 1934-му на екрани виходить стрічка «Моє серце кличе тебе», і в тому ж році за оперетою Штольца знімається фільм «Весняний парад» з висхідною зіркою європейського кінематографа Франческою Гааль (Сідон Зільбершпіц).

Афіші фільмів, поставлених на музику Штольца

На початку 1930-х Штольц написав музику для трьох десятків кінострічок, не припиняючи створювати виступи для кабаре і писати нові оперети.

До 1933-го року, коли до влади у Німеччині приходять нацисти, композитор уже здобув загальноєвропейську популярність. Більшість його колег радіють усуненню конкурентів-євреїв, але не чистокровний арієць Штольц, який не сприймає нацизм.

Разом з тим, композитор — людина дії. Він часто їздить з Берліна до Відня на своїй машині, і це не тільки ділові відрядження. Дорогий автомобіль, прикрашений свастикою, під'їжджає до прикордонного переходу з Австрією. За кермом — всім відомий композитор, який посміхається, охоче вступає у розмову і роздає автографи. Його пропускають без огляду. Разом з «пасажиром» у багажнику, за яким безуспішно полює Гестапо. Двадцять один раз перетинав маестро кордон подібним чином. Хоча достатньо було одного провалу, щоб потрапити у концтабір. З двадцяти одної врятованої ним людини, більшість були євреями, переслідуваними владою.

Треба сказати, Штольц не надто приховував свої погляди і частенько протестував проти звільнення і цькування музикантів-євреїв. Так режим переконався у неблагонадійності композитора і в 1936-му він повернувся у рідну Австрію.

Цей новий австрійський період тривав недовго. Після аншлюсу у березні 1938 року, брат Роберта — член місцевої профашистської організації, попередив, що Гестапо готується заарештувати Штольца. 59-річний композитор, залишивши все нажите добро, біжить з дружиною до Цюріха, а звідти у Париж.

Далі розгортається справжня драма. Наприкінці 1939 року дружина залишає чоловіка заради молодого коханця-француза. Прихопивши всі гроші і документи, у тому числі посвідчення особи з правом легального перебування у країні. 30 листопада 1939 року французькі жандарми заарештували композитора та відправили його у табір для нелегальних іммігрантів на 70 000 осіб.

Івонна Луїза Ульріх і Роберт Штольц з дружиною

На дворі вже зима, і не молодий Штольц заробив пневмонію. Кваліфіковану медичну допомогу отримати в таборі було неможливо, і становище стало критичним.

Але, напевно, є якась вища сила, яка допомагає людям, які того заслуговують. Це сила з'явилася в образі 29-річної Івонн Луїзи Ульріх, швейцарки, що жила до недавнього часу в Лондоні. Після розлучення з чоловіком жінка забрала дочку і переїхала в Париж, де вступила у Сорбонну і паралельно допомагала численним біженцям, які опинилися у Франції. Перед цією дамою на прізвисько Ейнці, і постав важко хворий Роберт. Вони були ледве знайомі — навесні 1939 року їх представив одне одному композитор Пауль Абрахам, який також втік з Австрії. Завдяки Івонні Штольца звільнили з табору, він отримав необхідне лікування і пішов на поправку. Йому вдалося отримати американську візу і через Геную дістатися Сполучених Штатів. Після прибуття у Нью-Йорк перше, що побачив композитор, була зустрічаюча його Ейнці. Більше вони не розлучалися.

Перші спроби вкорінитися у США були не дуже успішні. Знову допомогла випадковість. У знаменитому Карнегі-Холл було заплановано концерт під назвою «Ніч у Відні» з виконанням творів Штрауса та інших австрійських композиторів. Диригувати Нью-Йоркським філармонічним оркестром належало знаменитому Бруно Вальтеру, але в останню хвилину довелося шукати йому заміну. Замість Вальтера на сцену вийшов Роберт Штольц. На ранок після концерту вчорашній іммігрант був уже відомий Америці. Потім почалися гастролі по країні, в рамках яких виконувалися твори і самого Штольца.

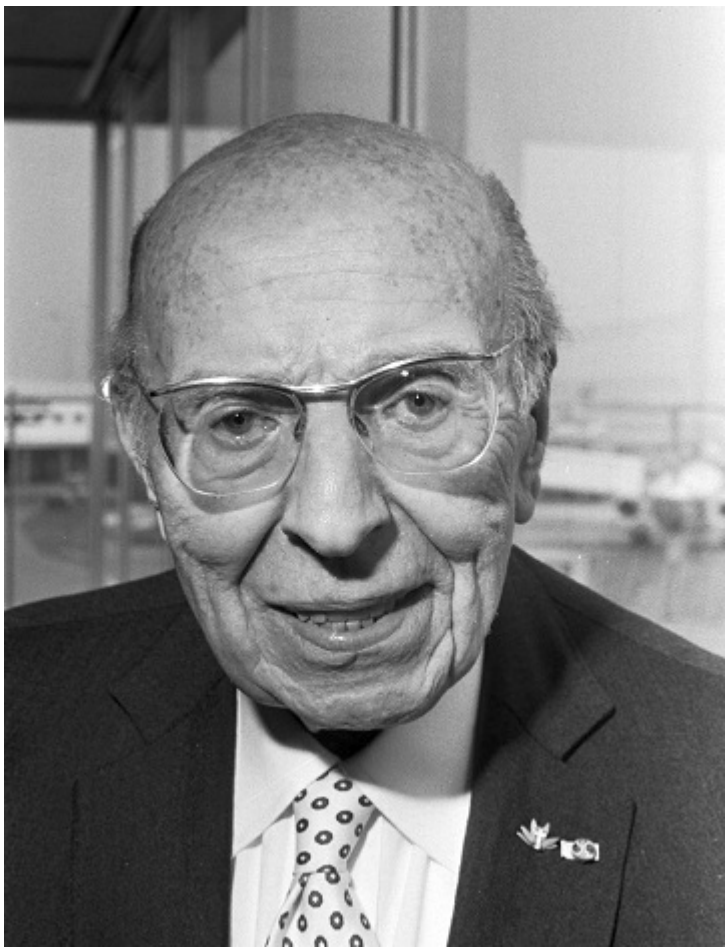

Постери американської версії фільму «Весняний парад»

Незабаром у композитора почали замовляти музику для вистав, а компанія Universal зняла американську версію картини «Весняний парад». Фільм, що вийшов на екрани 27 вересня 1940 року, був номінований на чотири премії Оскар, одну з яких (за кращу оригінальну пісню) отримав Роберт Штольц.

Після війни, незважаючи на влаштоване життя у Сполучених Штатах, композитор прагне повернутися до Відня. Як тільки американська окупаційна влада дозволила в'їзд на територію Австрії, дозвіл під №1 було видано Роберту, а під №2 його дружині. 30 листопада 1946 року в Віденському аеропорту їх зустрів мер столиці і кілька тисяч городян. Відень ще в руїнах, постачання йде з перебоями, але для її жителів повернення композитора — символ прийдешнього відродження країни. 66-річний композитор приступає до роботи на рідній землі — нові оперети, музика до фільмів і театральних вистав, записи старих класичних оперет на пластинки.

Композитор у 1970 році

Памятний камінь Штольцу у парку Пратер, Відень

У 1952 році музикант починає співпрацювати зі знаменитим віденським балетом на льоду Vienna Ice Revue, написавши музику для дев'ятнадцяти програм цього колективу, з якими той роз'їжджав по всьому світу. У січні 1963 року (композитору вже 82 роки) він диригує в Тель-Авіві трьома програмами з віденських оперет у виконанні Ізраїльського філармонічного оркестру — Штольц став першим гостем з німецькомовних країн в Ізраїлі.

У 1970 році вся Австрія святкувала 90-річчя композитора. Він був почесним громадянином Відня і ще ряду міст, а до того був удостоєний командорського хреста за заслуги перед ФРН. Свою останню оперету він завершив у віці 89 років, створивши за 70 років творчої кар'єри понад 2000 пісень, танців і маршів, написавши музику до 50 спектаклів і 60 фільмів і т.ін.

Коли Штольц помер у 1975-му році, труну з його тілом виставили для прощання у фойє Віденської державної опери. Були влаштовані державні похорони (маестро упокоївся поруч з Брамсом і Штраусом), по всій країні приспустили прапори. До сторіччя від дня народження в честь композитора було викарбувано пам'ятну медаль, неодноразово випускалися присвячені йому поштові марки. Існує два музеї Роберта Штольца, його ім'ям названа площа у Відні, в Берліні є Роберт Штольц Парк з монументом на честь композитора, і це не враховуючи інших пам'ятників у Німеччині та Австрії. Серед численних відзнак Штольца згадаємо Почесну Медаль міста Єрусалима і почесне членство в Ізраїльському філармонійному оркестрі, а також ліс в Ізраїлі, названий на честь австрійського композитора, який рятував євреїв.

Веніамін Чернухін, спеціально для «Хадашот»